

LA BELLVERNA

Revista de l'Associació Cultural Amics de Teulada

II època - núm. 3 - Teulada, Primavera 2019

LA BELLVERNA

Revista de l'Associació Cultural
Amics de Teulada
II època, núm. 3

Teulada, Primavera 2019

Consell de Redacció:

Mila Bisquert Salvà
Juanjo Bertomeu Oller
Juanjo Llobell Ortola
Joan Ivars Cervera

Coordina:

Joan Ivars Cervera

Edita:

Associació Cultural Amics de Teulada

Col·labora:

SUMARI

- Editorial. El protagonisme, encara imprescindible, de la dona (Joan Ivars)..... 3
 - Cròniques d'ahir:
 - Una col·lectivitat de llauradors a Teulada durant la II República (Alejandro Llobell).... 4
 - 50 anys d'un accident pirotècnic a Teulada. (L.B.)..... 6
 - Tres llibres imprescindibles (Joan Ivars) 8
 - Les dones teuladines d'ahir i ...de sempre (I) (Anna Ivars i Miguel Vives)10
 - Àgora literària:
 - Teulada i Moraira. On es troba la vida (Cristina Soler) 14
 - Viaje al espacio (Lucía Morales)..... 16
 - *Assumpta est Maria in caelum, gaudent angeli.*
La festa de la Mare de Déu de l'Assumpció a Teulada (I) (Jaume Buigues)19
 - Una imatge, mil paraules:
Les imatges del Fotoclub L'Andragó 22
 - L'ACAT es mou23
- Foto portada: Joan Ivars

Correspondència:

amicsdeteulada@gmail.com

Web ACAT:

www.amicsdeteulada.net

No hauria de ser necessari que cada any pel 8 de març reivindicàrem la igualtat d'home i dona a la nostra societat i als nostres temps, no; hauríem d'haver arribat a un punt en què la situació d'igualtat entre gèneres fóra efectiva i real. No caldria exigir uns drets que entenem bàsics per a totes les persones, però la realitat és molt dura i segueix havent tanta desigualtat que es fa necessari que cada dia de l'any siga un 8 de març reivindicatiu. No es tracta de celebrar una jornada anual, sinó constantment en les nostres tasques diàries.

Enguany hi ha hagut al nostre municipi diverses activitats reivindicatives en pro de la igualtat al llarg de tot un mes on han participat l'Ajuntament i diverses entitats i associacions del municipi, entre elles l'ACAT, que ha volgut aportar la seua col·laboració en dos actes, celebrat un a Teulada i l'altre a Moraira.

També *La Belluerna* que tens a les mans destil·la aires de defensa de la igualtat en diversos articles, com el dedicat a les teuladines d'ahir i de sempre, a dones en cos i ànima del municipi que han obert camins amb les seues iniciatives i projectes, a veus femenines del món de la creació literària i en la presència femenina en molts dels actes organitzat per l'ACAT al llarg dels últims mesos, una mostra dels quals són les imatges que apareixen al final de la revista.

En un món tant poc humanitzat en què les màquines podrien superar les persones en un món no massa llunyà, no sé si algun dia, quan la igualtat de gèneres siga efectiva (ho serà?), potser haurem d'inventar una dia per reivindicar els drets de les persones front a les màquines esclavitzadores i despersonalitzadores. Esperem arribar a la igualtat de drets i que les màquines i la tecnologia no arriben a dominar les persones.

Cròniques d'ahir

Una col·lectivitat de llauradors a Teulada durant la II República: La *Sociedad Campesina*

Alejandro Llobell Dalmau

Durant la segona dècada del segle XX, en la majoria dels països europeus van sobrevindre grans canvis socials transformant la societat política, industrial, obrera i també la llauradora. A Espanya la dècada dels anys 30 va ser convulsa en tots els sentits: l'abolició de la monarquia i la proclamació de la Segona República en 1931; la revolta del general Sanjurjo en 1932; la Reforma Agrària del llavors Ministre d'Agricultura don Marcelino Domingo, el 9 de setembre 1932 i president de la república don Manuel Azaña. Aquesta llavors nova iniciativa, sumada a les terribles plagues de mildiu que van assolir la comarca, la caiguda de la producció de pansa motivat en part a la baixada dels preus en els mercats internacionals, la reducció del mercat intern i el nou Decret del Ministeri d'Agricultura

de 16 de setembre de 1936¹ sobre la creació de Comitès Agrícoles Locals va motivar un grup de 67 veïns de Teulada per a fundar el dia 26 de desembre de 1936 (en plena guerra civil) presumiblement cooperada per la CNT, la *Cooperativa Campesina*, amb una aportació personal de

20 pessetes cada soci fundador, quantitat respectable en moments de crisi econòmica mundial, de la qual Espanya no va quedar exclosa. A l'empara d'aquesta nova Llei sobre l'expropiació de finques rústiques abandonades, la *Cooperativa Campesina* en la seua declaració fundacional afirma disposar per al seu cultiu 1.723 fanecades de secà i vinyes de moscatell, 10 fanecades de regadiu, 50 jornals i una cabanya de 50 mules per a les tasques agrícoles. En l'Acta de Fundació/ Constitució celebrada aqueix mateix dia van ser triats integrants de la Junta Directiva 9 persones: Alejandro Llobell Garcia, Antonio Escortell Llobell, Isidro Ortola, Pedro Devesa, Alejandro Llobell Vallés, Pedro Ginestar, Bautista Devesa, Antonio Mengual i

Antonio Llobell.

Posteriorment, el dia 1 d'agost de 1937 es convoca Junta General dels socis presidida per la Comissió Organitzadora de l'entitat; deixen degudament constituïda la societat i trien una nova Junta

Directiva composta pels camarades (del text original) Alejandro Llobell, president, Antonio Escortell, secretari, Guillermo Bertomeu, tresorer-comptador, i Bartolomé Devesa i Isidro Ortolá, vocals 1r i 2n.

El final de la guerra civil va suposar l'abolició de la *Cooperativa Campesina* el dia 30 de març de 1939, just un dia abans de la declaració oficial del final de la guerra.

Segons consta en el Llibre de Comptabilitat² de la societat, la següent relació de persones van recuperar la quantitat de 20 ptes. cadascuna com a (presumiblement) aportació de capital al fons de la *Cooperativa Campesina*: Joaquín Cabrera Ortolá, Antolín Romero Galindo, Juan Andrés, Magdalena García Izquierdo, Ana Cabrera Tur, Vicente Marí, Vicente Escortell, Vicente Oliver

Vallés, Francisco Oller Arlandis, Vicente Ferrando Mur, Vicente Llobell Ortiz, Lorenzo Mas Ferrer, José Ern Mengual. José Ortolá Oller, Juan Ivars Soler, Francisco Morales Soler, Bernarda Espinós Vallés, Francisco Llobell Vives, Maria – o Mario- Ruano Ferrando, Pedro Ferrando Buigues, Alejandro Llobell Vallés, Antonio Llobell, Tonica Llobell, Vicente Ramiro i Pedro Signes.

En el balanç final de l'1 de març de 1938, La *Cooperativa Campesina* declarava en el seu llibre de comptabilitat un saldo de 8.000 pesse-

tes. El dia 30 de març de 1939, el balanç comptable era de 12.116,60 ptes. Es procedeix el mateix dia a la devolució de les aportacions dineràries de 20 ptes. a cada soci fundador, quedant el saldo restant de 5.561,38 ptes. liquidat entre els socis, després dels pagaments de 500 ptes. efectuats al Control de Proveïments i 2.282 ptes. a la Federació de Sindicats.

BIBLIOGRAFIA:

BALLESTER ARTIGUES, TERESA (1995): *La Segona República a la Marina Alta (1931-1939)*. Tesis doctoral presentada en la Universitat d'Alacant.

Notes

1. Document procedent de l'Archivo Histórico Nacional (leg 117/8, núm. 56) cedit per Juanjo Buigues Sapena
2. Document de l'arxiu particular d'Alejandro Llobell Dalmau

50 anys d'un accident pirotècnic a Teulada

L. B.

La tradició pirotècnica a Teulada arranca al segle XIX, quan un avantpassat de Miguel Ivars, Miguel el coeter, va aprendre l'ofici a l'Olleria i després es va instal·lar al nostre poble. Aquí han passat diverses generacions preparant tota classe de material pirotècnic per a Teulada i comarques veïnes: no ho hi ha hagut festa o celebració on no estiguera present el pirotècnic, el coeter, de Teulada. Les traques, els castells, el coets, les carcasses han omplit de color, llum i trons totes les festes principals dels nostres pobles i celebracions més importants.

El coeter és un dels oficis més arriscats per l'elaboració del material pirotècnic; la pólvora i altres elements químics que intervenen en la fabricació de coets, traques etc. precisen de moltes precaucions en el transcurs de la seua manipulació fins a l'acabament del producte pirotècnic.

La indústria pirotècnica de Teulada ha estat instal·lada durant molts anys a la partida de l'Abiar on Miguel Ivars tenia el seu taller. Les precaucions sempre ha sigut les màximes possibles, però... de vegades sorgeixen espurnes; un martell que xoca amb un clau, unes tisores amb un objecte de metall... i esclata. La proximitat de la

Encarnació Llobell Ivars

pólvora fa el demás. S'estén l'esclafit per tot arreu. I això és el que va passar la primavera de 1969 a la partida de l'Abiar de Teulada, setmanes abans de les festes de Sant Vicent, quan estaven preparant el material pirotècnic per a les celebracions vicentines. Sense saber com, en algun lloc de l'obrador va haver un esclat que es va estendre a la resta del taller pirotècnic, destrossant tot al seu pas, però sobretot afectant els

Teresa Buigues Oller

treballadors. Els relats que ens han transmès José Ferrando Llobell i Paqui Tere Bertomeu Buigues, fills respectivament d'Encarnació Llobell Ivars (dita la *Coetera*) i de Teresa Buigues Oller, són espantosos. Encarnació Llobell es va cremar la part posterior del cos: part del cap, l'esquena i les cames. Teresa Buigues va tindre cremades a les cames i a l'orella. Les dos van estar ingressades a la clínica de don Joaquín Pastor a Dénia, la primera quasi durant un any, i Teresa Buigues vora un mes. Però la pitjor part de l'accident va ser per a Toni Espinós, sogre de Miguel Ivars. Aquest home es trobava a l'interior d'una de les casetes del taller i l'explosió li va afectar més de ple: el resultat va ser que al

cap d'unes hores de l'accident moria. En canvi Miguel Ivars i Magdalena Espinós no van sofrir cap dany en trobar-se en zones no directament afectades per l'explosió.

La commoció per tot el poble va ser enorme; de totes les cases acudien a veure i auxiliar els afectats per l'explosió i oferir l'ajuda als familiars. Hui, Jose Ferrando i Paqui Tere Bertomeu, encara recorden el moment i volen deixar constància d'agraïment a totes les persones que van oferir la seua ajuda.

Durant alguns temps posteriors la pirotècnia no va seguir treballant al taller, però passats uns pocs anys, de nou Miguel Ivars i la seua dona van continuar alegrant les nostres festes i les de tants altres pobles de la comarca, fins que amb la mort de Magdalena, fa uns pocs anys, s'extingia una indústria centenària, la pirotècnia, l'única de la Marina Alta.

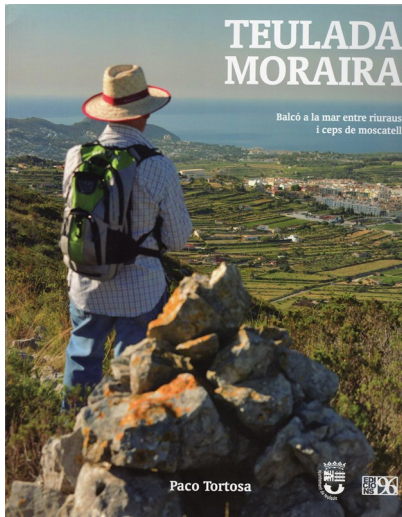

Tres llibres imprescindibles

Joan Ivars

En el curt espai de temps d'uns pocs mesos han aparegut a Teulada tres llibres que han de passar a ser imprescindibles per a qualsevol lector o lectora del nostre municipi i, diria més, per a molts dels que no solen llegir o fullejar llibres.

És el primer d'ells –per ordre d'aparició– el que

ha escrit el geògraf

Paco Tortosa, *Teulada Moraira*.

Balcó a la mar entre riurals i ceps de moscatell,

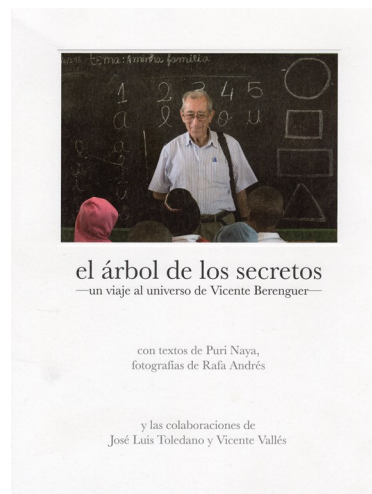
editat per l'Ajunta-

ment de Teulada i Edicions 96, amb pròleg del que escriu aquestes ratlles. Es tracta d'una crònica viatgera insòlita: l'autor ha estat vivint i convivint a Teulada durant tot un any amb gents, paisatges, patrimoni, temps de festa i de treball. Per les seues pàgines desfilen persones del nostre entorn amb els quals parlem tots els dies, els carrers i les places que xafem a diari, les platges, camps i muntanyes que conformen el nostre escenari de vida i tot allò que forma part de la nostra manera de ser i viure. Un *Mapa i Guia del patrimoni natural i cultural* del terme de Teulada, compost pel topògraf Pau Fuster amb una precisió com mai s'havia fet fins ara, completa aquest panorama de la nostra realitat vista amb ulls poètics, no exempts de crítica constructiva

quan l'ocasió ho requereix, en les acaballes d'aquesta segona dècada del segle XXI.

La posada en valor de molts dels elements que ens rodegen és una constant al llarg del llibre: des de l'agricultura o la pesca tradicionals als passejos en bici o a peu per llocs poc transitats del terme, passant per la visita a moltes cases de camp on ens descriu els riurals que s'escampen pel nostre territori. La noblesa dels edificis antics, les festes tradicionals que omplen tot l'any el calendari dels veïns i residents, l'atracció per la pedra seca dels murs dels nostres camps... tot és motiu d'admiració d'un territori, el nostre, que ha trobat en aquest autor el millor ambaixador de tots els nostres patrimonis: natural, festiu, arquitectònic, gastronòmic...

El segon llibre en qüestió, no menys important, per a la ciutadania de Teulada Moraira és el que porta per títol *El árbol de los secretos. Un viaje al universo de Vicente Berenguer*, amb textos de

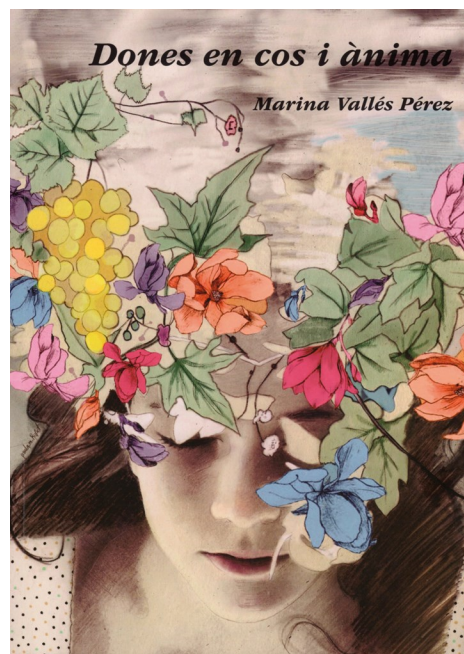
Puri Naya i fotografies de Rafa Andrés; a més, compta amb la col·laboració de José Luís Toledano, i Vicente Vallés. És un llibre que ens transporta a

Moçambic, terra on el teuladí Vicente Beren-

guer ha desenvolupat un treball i dedicació immensos al llarg de més de 50 anys, dedicant cos i ànima a la gent que viu a aquell país. Seria prolix enumerar les accions i activitats dutes a cap pel missioner teuladí per aquelles latituds tan allunyades del nostre poble: fundació d'escoles, residències per a escolars, esglésies, centres sanitaris; col·labora amb el ministeri d'Educació de Moçambic, ajuda a millorar les infraestructures de molts llocs, estableix relacions internacionals per tal d'aportar ajudes als seus projectes....una vida bolcada als demás que li ha valgut el reconeixement dels Ajuntaments de Teulada, que el va declarar fill predilecte, i de València, que el va nomenar fill adoptiu, entre molts altres mereixements i honors que li han estat concedit en altres països i ciutats.

Una part destacada del llibre és la documentació gràfica: les imatges de Rafa Andrés ens il·lustren escenes, paisatges, accions i esforços duts a cap per Vicent Berenguer al llarg de tants anys de presència en aquelles llunyanes terres, en les quals ha deixat una petja i una marca indeleble per a les generacions actuals i per a moltes de les que vindran; també entre nosaltres quedarà com una persona a recordar per la seua valentia i passió en l'ajuda als altres.

Tanca aquesta tríada de llibres de lectura imprescindible per als que estimem la nostra terra, el que ha publicat l'Ajuntament de Teulada, l'autora del qual és la periodista teuladina Marina Vallés, sobre la qual parla en la introducció Encarna Aliaga. Brillant i intel·ligent és el text que ens presenta Marina al voltant de set dones de Teulada i Moraira que han destacat per les seues trajectòries vitals, per la seua decidida vocació d'obrir camins allà on no era normal per a les dones del seu temps.

Coneixem al llarg del llibre el treball immens de la dona que es dedica a criar les filles sense deixar els treballs del camp i portar la casa avant, vencent totes les dificultats, o les vicissituds d'una altra dona que després de patir el maltracte del marit va haver de traslladar-se a una altra ciutat, o el treball i l'esforç de dos dones emprenedores que van ser l'ànima i el tot de dos empreses, una d'un important supermercat i l'altra d'un gran restaurant. Les pàgines del llibre ens porten per la vida d'una dona polifacètica que destaca en el foment de l'esport femení, en el treball d'administrativa, l'afició pel teatre o en la direcció d'una cooperativa; ens endinsem també per la vida d'una doctora que aconseguí importants treballs en la seua professió i altes distincions per les seues investigacions en el camp de la medicina. Es clou el llibre amb les experiències d'una dona emprenedora que ha aconseguit als nostres dies fer la realitat un somni de la seua vida, elaborar un vi, a partir de les seues vinyes. Són exemples de dones que han lluitat molt i han aconseguit fer realitat molts dels reptes que s'havien marcat.

Les dones teuladines d'ahir... i de sempre (I)

Anna Ivars Bertomeu i Miguel Vives Signes

Bibliotecaris, Ajuntament de Teulada

El present article és un extracte del treball i presentació fets des de la biblioteca a l'alumnat de 3r d'ESO del IES Teulada el passat dia 7 de març, amb motiu de la Setmana de la Dona. Homenatge a les dones anònimes, aquelles que no són notícia, però formen part del saber popular, de la gent, del veïnat. Són les dones teuladines d'ahir...i de sempre.

ROSITA LA CADENA,

Mª Rosa Vallés Serer (1884-1977)

Va casar amb Vicente Vallés i van tenir dos fills, Pedro i Batiste, i una filla, Josefa.

Tots els dies posava i llevava la cadena a un pas prop l'estació del tren. Havia d'estar pendent dels

horaris del mateix, perquè eixia de la seua caseta a posar la cadena.

Cobrava de l'estat tots els mesos, potser fóra una de les primeres dones de Teulada en cobrar de l'estat.

Amb una espècie de corró (banderola ferroviària de diferents colors) verd anunciava al maquinista que el comboi tenia el camí lliure. Més tard, les cadenes dels passos van ser substituïdes per unes portes i posteriorment per barreres, acabant així amb la tasca encomanada a aquesta dona i a tantes altres al llarg dels trajectes de trens de tot

l'Estat espanyol.

María Rosa va morir als 93 anys d'edat.

LA TIA ISABEL XOLELA,

**Isabel Vives Vallés
(1875-1955)**

Isabel Xolela era una dona soltera que tenia una tendeta fa més de 70 anys al carrer del Mig (carrer Cervantes). A la tenda venia de tot, per a menjar i xuxeries

per als menuts. Venia xufes, els xiquets li les compraven perquè estaven molt bones. També compraven oncetes de xocolata perquè en aquells temps no es podien permetre el luxe de comprar una pastilla de xocolata sencera. Després d'Isabel, Pepa Bartolo va continuar amb la tenda.

CATALINA BARTOLO

**Catalina Buigues
Vallés (1909-2003)**

Era soltera. Tenia el caràcter molt obert. Regentava ella sola una taverna al principi del Ravalet, que s'anomenava Bar Catalina. Obria a les

6 del matí. Es consumia cafè de calçetí. Servia els vermuts, les casalletes o les absentes a un bar eminentment masculí. Quan els homes demanaven una copeta de vi o una altra beguda, acompanyava amb una picadeta, com un platet d'olives, cacauets, sang, faves bullides. Darrere del bar tenia un local on venia vi per a la gent del poble, vi que li portaven els llauradors.

LA TIA NIEVES, L'ERMITANA

Nieves Moreno Vallés (1907-1987)

Nascuda l'11 de gener de 1907 va morir als 80 anys el 31 de juliol de 1987. A sa casa eren 13 germans. Ella era la més menuda. Son

pare Vicent portava el peix de Moraira i ella i les seues germanes el venien a la plaça de la Creu. Als 15 anys va començar a treballar com assistenta a ca la Sra. Pepita Miñana, a la Plaça de l'Església. Casada amb Pepe Escortell Vallés van tindre 7 filles i sols en van viure tres, María, Pepica i Isabel. Vivien al Raval.

Als 18 anys se'n va a anar a Gata a servir al senyoret don Juan García, donant-li llet als dos fills bessons. Gràcies al rector don José Benavent, ho va tramitar tot per a viure com a ermitana a l'ermita de la Font Santa, on va estar la família al càrrec de 1951 a 1975.

CLARA I ANA MARÍA

Clara Vallés Morell (1873-1946) i Ana María Llobell Vallés (+1953)

Clara va tindre un fill, Alejandro, i la filla María. Van emigrar a Alger. Allí van aprendre mare i filla a llegir, escriure i parlar el francès. En tornar a Teulada, vivien a la partida de Moraira del Capità, enfront de la Font Santa. La mare ensenyava a llegir i escriure als xiquets i xiquetes de la contornada. Ana María, seguint els passos de sa mare, ensenyava lletres als menuts de Moraira, quan tenia 20 anys.

ENCARNACIÓ I MAGDALENA, LES COETERES. Encarnació Llobell Ivars (1924-1972) i Magdalena Espinós Vallés (1925-2013)

Encarnació venia de família dedicada a la pólvora. El seu avi matern va ser el fundador de l'única pirotècnia que ha hagut a Teulada. Quan mor sa mare ella té 15 anys i treballa a casa, estiso-

rant i als coets. La pirotècnia la gestionaren després el seu cosí Miguel i la seua dona Magdalena. En 1969, l'empresa patix un greu accident i

tarda més d'un any en recuperar-se. A causa de l'accident va deixar de treballar.

Magdalena naix en 1925 i mor als 88 anys el 9-9-2013. Junt al seu marit, Miguel Ivars Oller, feia tota classe de coets i pirotècnia. Tenien l'obra-

dor a la partida l'Abiar. Treballaven per a tota la comarca, inclús van arribar a disparar a Madrid. Era costum veure'ls amb la seua *Siata* verda carregada de material pirotècnic. El 8-10-1997 mor el seu home i ella continua amb l'empresa fins ben avançada edat.

MAGDALENA, LA PEIXERA.

Magdalena Blasco Moreno (1922-2013)

Naix el 25-2-1922. Neboda de Nieves, l'ermitana. Son pare era Lluís Blasco. Sa mare Maria

Moreno. Atenia de ben menuda un dels forns més vells del poble. També a la peixateria de la Plaça de la Creu. A les 4 del matí ja estava en peu. Portaven el peix des de Xàbia

els germans Milda.

CONSUELO, LA COMARE.

Consuelo Vilar Aulinas (1911-2011)

Natural d'Olot va casar amb un teuladí, Jaume,

que va conèixer en guerra. Va ser la comare de Teulada a la postguerra. Abans havia sigut

María Teresa Escortell García. Va servir molts parts, inclús els de les seues dues filles. Vivien al carrer de la Manegueta. Va viure quasi cent anys. Tenia moltes anècdotes. Atenia al camp, al poble, a les partides. Es preocupava molt pels parts.

LES PRIMERES DONES REGIDORES (1987-1991): Isabel Julià Esquerdo i María Vallés Clemente

Les dues primeres dones regidores de l'Ajuntament de Teulada van ser Isabel Julià Esquerdo i María Vallés Clemente, del Partit Popular. Era la legislatura 1987-1991. A la següent, 1991-1995 va continuar Isabel Julià i es van incorporar dues més, Pepa Serer, regidora per Unitat del Poble Valencià i Ana Ferrer, regidora per Ciudadanos por Moraira. Al llarg de les 8 legislatures (1987-2019) l'Ajuntament de Teulada ha tingut 25 regidores per 93 regidors, un bagatge pobre en els 36 anys d'ajuntament democràtics. A les 4 primeres legislatures fins 2003, el percentatge era de 9 a 11 homes per 2 a 4 dones (la corporació municipal eren 11 o 13 en total). A partir de

2003 i fins ara puja i són 10 homes per 7 dones (corporació de 17).

Isabel Julià: Naix a Teulada el 30 de gener de 1947. De pares llauradors fa el Batxillerat al poble amb don Manuel Ferrándiz Escudero. Estudia Magisteri a l'Escola Normal a Alacant fins 1967. Va començar a treballar al col·legi La Puríssima de les Franciscanes de Teulada on està 10 anys. Va estar un any al col·legi 12 d'Octubre de Benissa. Al curs següent s'incorpora al col·legi Sant Vicent Ferrer de Teulada on es jubila als 60 anys l'any 2007. A l'Ajuntament era regidora de Cultura, Esports i Turisme. Té com alcalde a Miguel Martínez Llobell. Quan comença a ser regidora tenia 40 anys.

Maria Vallés. Naix en 1957. Treballa a la Cambra Agrària de Teulada de 1979 a 1993 compaginant la cambra amb els segurs. Fa 26 anys que és col·legiada de segurs. Està al front d'una empresa d'assegurances, agent de segurs per a Teulada, Xàbia i altres poblacions de la Marina. Regidora als 30 anys, sols va estar una legislatura, 1987-1991. Més recentment va ser presidenta de la Creu Roja Espanyola a Teulada.

(continuarà)

AGRAÏMENTS DEL TREBALL:

A Jaume Ivars, per la seua memòria recordant les dones de l'ahir...de sempre. A Jaume Buigues i Vila, Tècnic de Cultura, Ajuntament. A Isabel Julià Esquerdo, per les seues aportacions al treball. A Mari Carmen Tosina Bisquert, per la informació i fotos de Nieves, l'ermitana. A Pepica Bartolo, per parlar-nos de Isabel Xolela i Catalina Bartolo. A Maria Rosa Vallés per parlar-nos de Rosita "la Cadena". A Alejandro Llobell Dalmau, per cedir la foto de la seua tia Ana Maria Llobell. A Laura Ferrando per cedir la foto de Clara Vallés.

Àgora literària

Teulada i Moraira. On es troba la vida

Cristina Soler

On es troba la vida
entre la pau dels riurals
i la banda sonora dels pins
al si de la mar

allà on diuen estrangers que van i venen
a aquesta casa nostra
de coses petites i plaers tan grans

posem per cas
escoltar com cau una garrofa
o observar els quefers d'una formiga
resseguir el camí de margarides pel barranc de la
Viuda
fins la cala llebeig

entrar en un instant
i estar-s'hi hores i hores
escoltant només
els consells de les ones

la quietud com un au
que contempla la vida com es mira un botó

a una casa vella que mira a la mar
hi ha un home amb barret de camperol, assegut a
una cadira de boga
d'eixes que feien abans, baixetes per seure a vora
foc
l'home pela carxofes com tota la vida li ho ha vist
fer a l'àvia

agafa el ganivet en diagonal i, cap avall, ras
quatre o cinc girs, i ja es veu el cor tendre
les tira en una safra amb aigua i julivert
si els hi fiques llima, diu, en prenen el sabor
amb el julivert no es fan negres i no fan gust de
res
així li ho va dir l'àvia

s'ha criat a la mar
quan era xiquet, diu, cada cap de setmana

la casa s'omplia amb germans i cosins...
nomena la besàvia de cognom il·lustre
i tants altres records
que venen a la flaire de la paella, amb els amics
de sempre

la mar és un bressol
que gronxa la infantesa
el sol és un mirall
que em diu afortunat
açò només tinc meu, aquesta mar

entre vinyes, al poble
on avui s'ofrena
a Sant Vicent Ferrer

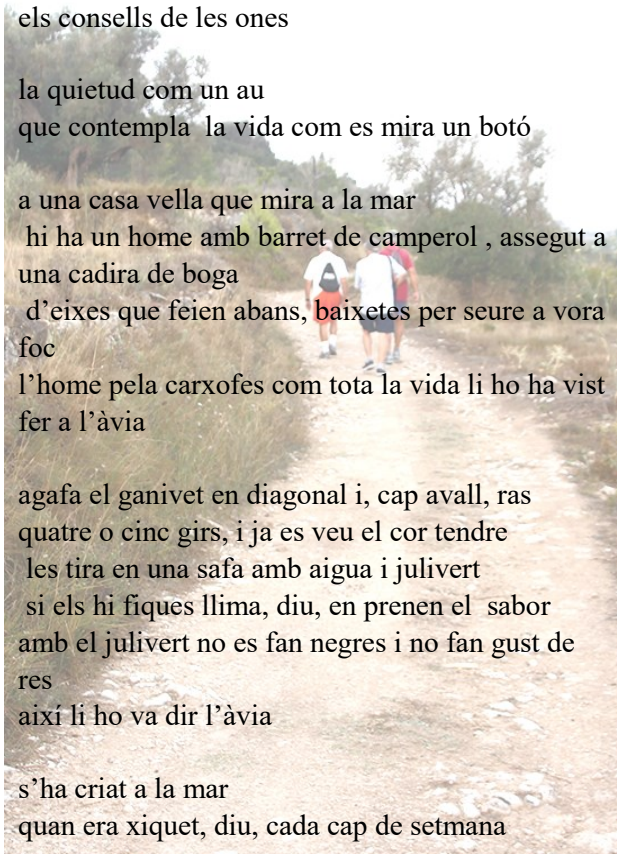
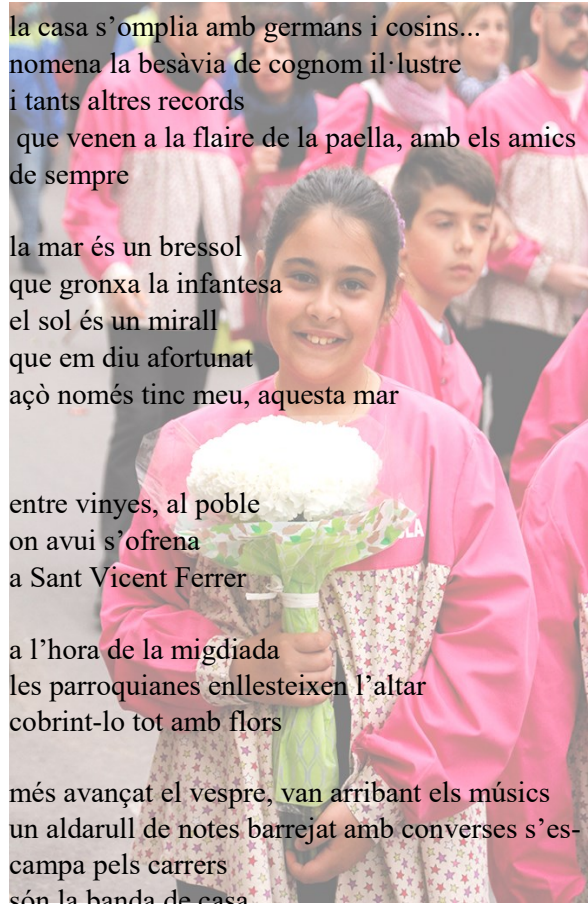
a l'hora de la migdiada
les parroquianes enllesteixen l'altar
cobrint-lo tot amb flors

més avançat el vespre, van arribant els músics
un aldarull de notes barrejat amb converses s'es-
campa pels carrers
són la banda de casa

es coneixen de sempre
han anat creixent entre assajos, processons i con-
certs
ara ja tenen fills, i continuen tocant

a l'ofrena van les comissions d'anys enrere
els de 7, els de 19 i els de 45
hi ha altres associacions, tota la gent del poble
i els estrangers
certament admirats, per aquesta manera nostra de
ser i de fer festa

una parella d'anglesos
que diu que ja té deu anys la casa del cantó, s'ha
sorrès hui enmig de l'ofrena
mai no l'havíem vista,
diu la dona emocionada
mirant els xiquets, com ja de ben petits
viuen la tradició,

ells abillats com gentils llauradors
 elles centellejant vestides d'hortolanes
 els xiquets fan lluita amb el ram
 les xiquetes, cansades d'esperar el senyal per sortir
 es deixen caure, estovant les faldes com a sobre
 d'un núvol
 les mares vigilen que no falte detall
 la mantellina ha de caure
 tal i com s'ha dut sempre
 i ho expliquen
 així, ho veus?
 tot té molta importància

i sona la dolçaina
 un clam que et colpeja el pit com un crit ancestral
 tot seguit, una marxa solemne que t'embolcalla
 l'ànima

va la processó
 sobre un rotund silenci
 pares i fills, iaïos i nets
 veïns i amics
 el poble sencer
 la gent de pas, turistes
 tothom a l'ofrena de Sant Vicent Ferrer

en aplegar a l'església, contenen després les dones,
 els xiquets i xiquetes
 segons passaven pel costat dels ciris que la gent
 encén en memòria dels sants
 anaven apagant-los un a un, vinga el bufit!
 l'acudit va de boca en boca esclatant somriures

a l'eixida, tots i cadascun dels presents
 canten l'himne al patró
 el més menuts també,
 menuts, i ja se'l saben

l'església està de gom a gom, i això que són festes
 a Benissa i no en som ni la meitat...
 diu la gent enguany, una mica despagada
 però estan ben arrelades
 les festes a Teulada

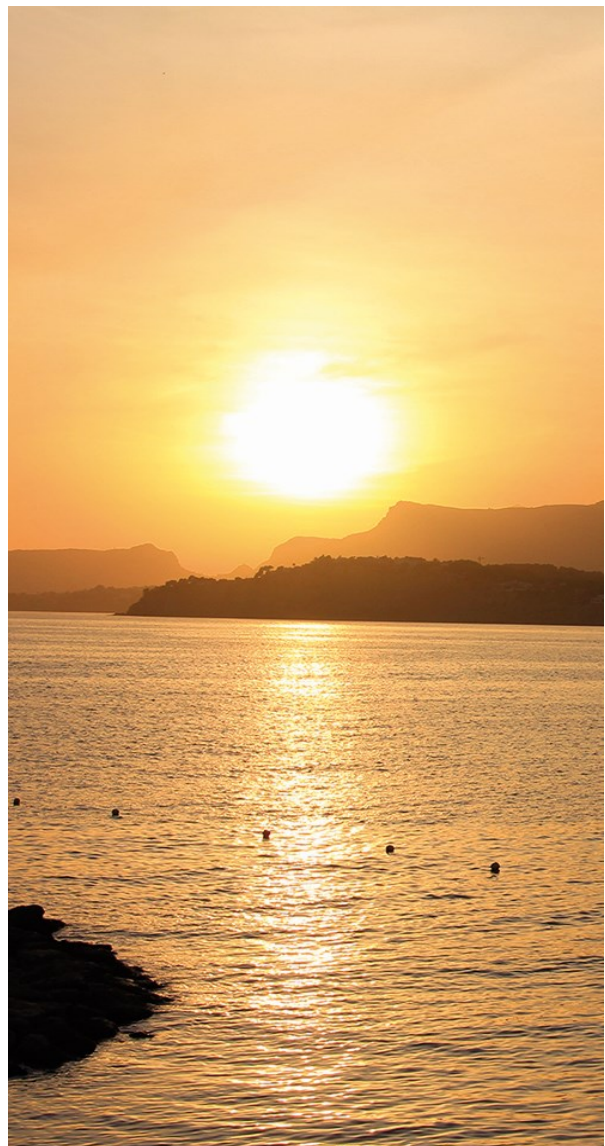
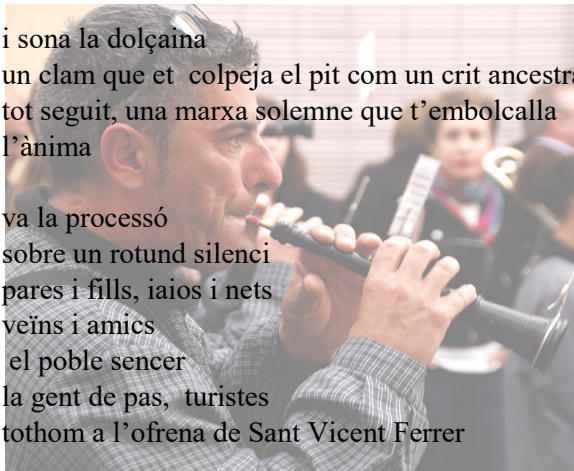
sempre hi ha alguna cosa a celebrar
 i alegria als carrers
 estonetes trobades al Cultural
 les reunions
 les quadrilles d'amics
 l'estisorà del raïm que continuen fent les dones
 la xafa per al vi que enceten els xiquets

i l'escaldà que fan els qui més saben

però encara hi ha més
 al rebost la conserva
 en un cabàs, raïm de taula
 figues i bresquilles perfumant d'hort la casa

pels carrers de Teulada
 es diu adéu i bona nit com tota la vida
 i encara hi ha converses de veïnat
 dinars a la plaça
 el sol
 la mar

a Teulada i Moraira,
 es troba la vida de sempre
 la d'eixes coses petites
 i plaers tan grans.

Viaje al espacio

Lucia Morales Rodríguez

Una tarde de verano Katnis, Andrés, Mike, Mabel, Rocío y Alisé habían quedado para ir al parque a dar una vuelta. Después de un rato hablando sobre las estrellas y lo mucho que molaría poder ir a ellas y descubrir lo que hay más allá del cielo, también si en otros planetas hay vida aparte del nuestro, y hablando y hablando, sentados en un banco, se quedaron soñando despiertos, y en aquel momento, así de repente, aparecieron en el espacio flotando (una de las cosas más curiosas fue que estaban sin traje y que la falta de gravedad no les hacía nada). Al cabo de un rato intentando caminar por el espacio, llegaron a un planeta, sobrepasaron su atmósfera y cayeron al vacío hasta llegar a lo que allí era suelo (era como una capa de nubes), que al caer no les hizo daño, pero sí se quedaron como en una especie de sueño, en la que ellos sabían que estaban soñando.

Después de unas horas, se despertaron en un lugar bastante extraño, era como una habitación rosa pastel con un montón de camas con forma de estrellas y una textura entre suave y rugosa, pero lo más curioso era que se trataba de una habitación enorme y allí solo se encontraban ellos. Por lo tanto, Katnis, Andrés y Alisé decidieron salir a buscar a alguien mientras Mike, Mabel y Rocío se quedaron esperando por si acaso venía alguien a buscarlos. Los tres estuvieron un rato caminando, pero aquel pasillo en el que se habían sumergido era interminable, era muy extraño porque parecía que tenía fin, pero nunca llegabas a él, por lo tanto al cabo de un rato decidieron volver a la habitación en la que habían estado anteriormente con sus amigos, pero cuando llegaron no había nadie, la habi-

tación, estaba completamente vacía. Así que comenzaron a buscarlos por toda la habitación hasta que finalmente encontraron a alguien, pero ese alguien no eran ellos, sino que era un unicornio blanco de pelo rosa y que andaba a dos patas. Andrés dijo que estaban en un sueño, que todo esto no podía ser posible, entonces el unicornio, le confirmó que era un sueño, y entonces la desilusión cayó sobre los tres.

Se quedaron durmiendo durante horas, parecía que aquel sueño no terminaría nunca, entonces así de repente se despertaron, pero ya no estaban en la sala llena de camas, sino que estaban en una sala llena de comida, donde allí encontraron a sus amigos, los seis, llenos de alegría se dieron un abrazo y compartieron la experiencia que anteriormente habían tenido Katnis, Andrés y Alisé con el unicornio que andaba a dos patas.

Mike, Mabel y Rocío se quedaron asombrados al oír aquel encuentro tan chulo, porque ellos simplemente se habían quedado dormidos, y cuando habían despertado, así de repente aparecieron en la sala. Cuando les dijeron que simplemente era un sueño, todos se pusieron tristes excepto Mabel, que dijo: “Todo es real, no puede ser un sueño, si no cada uno estaría teniendo uno diferente, y no creo que todos vayamos a soñar lo mismo, cuando a cada uno nos gustan unas cosas diferentes”. “No creo que se real, porque si no, cada vez que supuestamente nos despertáramos no apareceríamos en una sala diferente, sino que iríamos caminando, y podríamos controlar lo que pasa, y, que yo sepa, eso no lo estamos haciendo”, dijo Rocío.

Durante un buen rato estuvieron debatiendo si era

un sueño o no, hasta que de repente escucharon una voz a lo lejos: “He estado investigando y sí que es una realidad, pero no como vosotros pensáis, sino creada a partir de vuestra subconsciencia, es decir, nuestro planeta, de alguna manera se ha conectado con vuestras mentes y estáis en una especie de sueño, porque realmente es vuestra mente la que os está ensañando esto, vosotros no estáis físicamente aquí, sino, que estáis como en una especie de holograma”, dijo el unicornio, que igual que apareció, desapareció.

Se volvieron a quedar dormidos, y cuando despertaron, aparecieron en una sala diferente, pero esta vez no era una sala con techo y paredes infinitas, todo lo contrario, era como una especie de jardín, en el que había árboles colgando de un cielo lila, nubes en el suelo, las brisas de viento son microgotas de agua, y los lagos corrientes de aire. Al ver aquel paisaje se quedaron impresionados de la belleza que podía llegar a tener algo tan extraño y simple como un paisaje al revés.

“Chicos, ya llevamos casi un día entero aquí, tenemos que encontrar la manera de volver, porque si no, nuestras familias se preocuparán por nosotros” dijo Mabel. “Ya, pero si volvemos no sabremos como volver aquí y a mí este lugar me encanta, yo me quiero quedar” contestó Rocío. “Ya, pero si es cierto lo que ha dicho antes el unicornio, estamos mentalmente y no físicamente, eso quiere decir que de alguna manera nuestras mentes han conectado con este planeta, y supongo que de la misma forma podrán desconectar” dijo Alisé. “Ya, ¿pero cómo hemos conectado? ¿Qué es lo que hemos hecho para que de alguna manera nuestro cerebro haya conectado con este planeta?” preguntó Andrés. “Eso es una buena pregunta, pero lo único que hicimos antes de aparecer aquí fue pasear por el parque y hablar de las estrellas y así sin más aparecimos aquí, no sé cómo, pero tiene que haber alguna manera de poder volver a

la Tierra, y de la misma manera en la que vinimos nos iremos y después podremos volver, seguramente habremos viajado en una especie de nave imaginaria o algo” dijo Katnis. “No, yo creo que a lo mejor hemos viajado a través de un sueño, todo apunta a eso, porque no creo que hayamos ido en una nave imaginaria, supongo que nos habremos quedado dormidos en el parque, habremos tenido un sueño parecido, y nuestras mentes se habrán conectado de alguna forma u otra, no sé cómo, pero creo que lo han hecho, y lo que tenemos que hacer es descubrir como lo han hecho para poder volver, es decir, tenemos que poder controlar nuestras mentes” contestó Alisé. “Ya, pero eso es muy complicado, por no decir imposible, es mejor, que ahora descansemos un poco, y después sigamos, porque si no, nos quedaremos estancados y nos resultará más difícil encontrar la solución” propuso Mike. “Bueno, vale”, contestó Mabel.

Se quedaron durmiendo de nuevo, y volvieron a aparecer en la habitación de las camas, allí se encontraba de nuevo el unicornio, que les dijo: “He estado investigando como habéis llegado hasta aquí, y simplemente esto es un sueño, no tardaréis mucho en despertaros, incluso yo no soy real, solamente soy un personaje de vuestra imaginación, cuando os despertéis me olvidaréis como otro sueño más, y todo seguirá igual, como si no hubiera pasado nada, así que he decidido daros estas chapas con mi perfil, para que no tengáis que dormiros para cambiar de habitación, podáis disfrutar mejor de vuestras últimas horas aquí, y para que cada vez que me queráis llamar solo tengáis que tocar todos a la vez la chapa y apareceré al instante”. Dicho esto el unicornio desapareció de nuevo y los seis se quedaron solos en la habitación. Decidieron irse a dar una vuelta por todos los sitios y se dieron cuenta de que solo había 3 sitios diferentes en todo el planeta, pero cada sitio era inmenso.

Se fueron al jardín y se pusieron a saltar en las

nubes, también se bañaron en los lagos de aire e intentaron beberse las brisas de microgotas; más tarde intentaron escalar los árboles, les costó bastante, pero lo consiguieron; estuvieron toda la tarde jugando en el jardín hasta que les entró hambre y se fueron a la sala que estaba llena de comida y se pusieron a comer como locos, pero cuando se pusieron a saborearla la escupieron, porque no era el sabor que ellos se esperaban, sino que tenían el sabor contrario al que debería tener, por ejemplo, si tu querías comer algo dulce, tenías que comerte algo que fuera salado para que fuera del sabor que tu querías. Al principio les costó bastante, pero más tarde le pillaron el truco y le resultó muy fácil y divertido.

Cuando terminaron de comer, volvieron al jardín y se lanzaron todos al lago de aire, estuvieron lanzándose aire todo el rato, después salieron fuera y se pusieron a saltar de nuevo en las nubes, se empujaban unos a otros, después se ponían a jugar a pídola, más tarde llamaron al unicornio para que jugara con ellos, entonces todos juntos se pusieron a hacer ángeles de nube, se lo pasaron super bien, pero allí mismo se volvieron a quedar dormidos.

Cuando despertaron ya no estaba el unicornio, tampoco estaban en ese planeta tan raro, sino que habían vuelto al parque, pero no habían pasado las horas, parecía que allí el tiempo se había congelado, pero como les había dicho el unicornio, aquello solo había sido un sueño, un sueño al que no podrían regresar nunca.

Aparece el unicornio en una sala diferente de las que habían estado anteriormente los niños, o estaba solo, estaba frente a un escritorio, hablándole a un sillón que estaba girado cara la pared, el individuo que hablaba desde el sillón tenía una voz de mujer, pero no era una voz de mujer normal y corriente, tenía una voz grave y áspera, que le dijo: “¿no les habrás dicho a los niños la verdad? Porque si no, corremos un grave peligro”. El unicornio le contestó: “claro que no mi señora, me ha costado hacerles creer que

era un sueño, pero esos niños son más listos de lo que usted cree. Eso no es excusa, lo importante es que ellos crean que todo ha sido un sueño” dijo la voz “que no existe un planeta lleno de seres como nosotros, espero que no me hayas fallado, porque si no, ya sabes lo que te espera” le amenazó. “¿has cogido las chapas antes de que se fueran?” preguntó con un tono algo alarmante. “Claro que si mi señora” mintió el unicornio.

“Chicos, mirad, ¡aún tenemos las chapas, eso significa que no ha sido un sueño! ¡Todo ha sido real!” dijo ilusionada Alisé. “Entonces podremos volver, pero creo que será mejor que no se lo digamos a nadie de momento, porque si el unicornio nos dijo que todo era un sueño, significa que nos mintió, y eso no me da ninguna tranquilidad” dijo Mike. “Ya, pues entonces, tenemos que descubrir porque nos ha mentido el unicornio, y en qué zona del espacio está ese planeta, y si no lo logramos descubrir tendremos que volver” dijo Katnis. “Ya, ¿pero cómo volvemos?” preguntó Mabel. “Si nos hemos despertado aquí porque allí nos hemos quedado dormidos y cada vez que cambiábamos de sala nos dormíamos, y después nos despertábamos en una sala diferente, viajábamos a través del sueño, y da la casualidad, que antes de que llegáramos a aquel planeta, estábamos hablando de como sería viajar al espacio, nos quedamos durmiendo, y después aparecimos allí, la manera de viajar es obvia, lo hicimos a través del sueño, la próxima vez que queramos ir, lo tendremos que hacer de esa manera” dijo Alisé. “Pues la verdad es que tiene sentido, hemos viajado con la mezcla de nuestra imaginación y el sueño” aportó Mike.

Y finalmente, como descubrieron cómo podrían volver, decidieron que más adelante volverían.

Assumpta est Maria in caelum, gaudent angeli. La festa de la Mare de Déu de l'Assumpció a Teulada (I)

Jaume Buigues i Vila

L'any 2018 ha estat dedicat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua als Misteris Assumpcionistes i a Teulada hem gaudit de l'exposició commemorativa d'aquest esdeveniment, és per això que hem volgut esbrinar allò que ha estat la celebració de la festa de la Mare de Déu de l'Assumpció, o d'Agost, o Dormida a Teulada, una commemoració que en l'actualitat es troba en un moment d'esvaïment terminal i que en altre temps va ser una celebració sonada, de fet el reverend H. Fages en parla de Teulada en la seua obra "*Historia de San Vicente Ferrer*", en fer referència les processons que s'hi celebraven deia, ... *Las procesiones de la Virgen y del Corpus-Christi son hermosas en Teulada...*

La informació que, sobre la festa de la Mare de Déu de l'Assumpció a Teulada, ara us donem a conèixer, ha estat recercada en la memòria d'algunes persones octogenàries, nonagenàries i altres que ja ens han deixat, ja que no tenim constància documental de l'origen de la devoció a aquesta advocació mariana i de la seua celebració a Teulada. El que sí que sabem és que es va celebrar de manera ininterrompuda, amb l'esplendor de què us parlarem,

fins arribar la guerra l'any 1936, i que després de la qual es va reprendre de nou l'any 1940, però retallada de continguts.

En l'actualitat, amb el pas dels anys, aquesta festivitat s'ha quedat reduïda, a la parròquia de santa Caterina, a la celebració de la missa major, el dia 15 d'agost, però en altres èpoques marcava un punt d'inflexió en l'activitat agrícola, entre el temps de la sega del blat i la batuda, i el moment en què s'iniciava la temporada de treball del raïm, primer amb l'escaldada, i posteriorment amb la tisorada del raïm per a la seua comercialització en fresc.

El 15 d'agost, dia en què l'Església rememora l'elevació al Cel, en cos i l'ànima, de la Mare de Déu, en la cultura tradicional, era el moment de fer un parèn-

tesi en les feines agrícoles per tal de commemorar, en el temps de la calor, aquella efemèride. No obstant això, a Teulada, amb l'avanç gradual de la maduració del raïm i l'indefugible reclam de la feina del camp, el veïnat deixà de banda la seua participació en aquesta celebració estiuenca,

i progressivament, abandonà la devoció i les inèrcies de la tradició. Per una banda, per l'activitat econòmica lligada al raïm, per altra, pels propis canvis que propicia en l'església, a partir de 1956, en el concili d'Assis, i finalment, pels nous costums inoculats pel turisme de masses, cosa que farà capgirar moltes senyes d'identitat del passat.

Com es pot contrastar, a nivell general, l'economia capitalista i el turisme, en la majoria de casos, no respecten, ni els valors culturals, ni els espirituals, i posen en risc els fonaments patrimonials de les festes de la societat tradicional, les quals, si no desapareixen, com ha passat pràcticament a Teulada en aquest cas, acaben convertides en espectacle folklorista o en disbauxa festiva sense base cultural, com passa en algunes poblacions que, en no dependre directament la seua economia del camp, el mes d'agost, en el moment en què moltes famílies romanen de vacances laborals i escolars, celebren la seua festa major amb la mirada posada en l'atracció de turistes.

La celebració abans del seu declivi

D'acord amb la informació que ens ha arribat a través de diverses fonts orals, els actes de la celebració de la festa de la Mare de Déu d'Agost podem dir que estaven estructurats en els preparatius, l'anunci i la celebració, cosa de la qual en parlarem tot seguit.

Els preparatius: l'exposició de la imatge

La vespra de la festa s'hi muntava, al costat de l'epístola del presbiteri de l'església de santa Caterina, un túmul que figurava ser el llit de mort de Maria, on s'hi disposava la imatge de la Mare de Déu Dormida, i s'embellia l'entorn amb alfàbegues, ben grans i rodones, criades expressament per a l'ocasió (de les quals en parlarem en un prò-

xim escrit). Després, la imatge de la Mare de Déu restava exposada a l'altar major per tal que les persones devotes pogueren contemplar-la fins a l'hora de la processó. A migdia del dia 14 els campaners revoltaven les campanes en vol general, i així se li anunciava al veïnat la celebració al dia següent de l'Assumpció de la Mare de Déu.

La celebració: la missa i la processó

En albirar el dia 15 un vol de campanes anunciava el dia de festa, després, a migdia es celebrava el ritu de la missa major cantada, que tenia lloc a l'església de Santa Caterina. Les dones, a fi de mitigar la calor, acudien amb els seus ventalls, que movien amunt i avall per tal de fer córrer l'aire aromatitzat per les alfàbegues que ornamentaven el presbiteri.

Per la vesprada rematava el dia de festa la solemne Processó de l'Enterrament de la Mare de Déu, durant el transcurs de la qual els carrers per on discorria la comitiva processional romanien engalanats amb l'ornamentació tradicional de les cases, que encara avui consisteix en penjar, a mode d'estendard, cobertors de seda i domàs com a suport decoratiu als balcons, per tal de donar la benvinguda a la processó, cosa que li donava un major esplendor a l'acte. És aquesta una mostra d'art efímer que desapareix en finalitzar la processó. L'origen d'aquest costum es perd en el temps, però sabem que s'intensifica durant el segle XVII, amb el barroc.

La processó recorria el recinte intramurs de la Vila en sentit contrari al de les agulles del rellotge, baixava des del carrer Fondo, pel de la Sala fins a la plaça del Porxe, continuava pel carrer d'Avall, el de l'Hostal, i el de Dalt fins arribar de nou a l'església. Una rua processional que simulava l'enterrament de la Mare de Déu i que va quedar fossilitzat al segle XVII i arriba fins als

nostres dies. A primeries del segle XX precedien el seguici processional les danses rituals de caràcter deambulatori, que s'emplaçaven davant de la creu, com en el ritual de la festa del Corpus, després les dones, els homes, la imatge de la Mare de Déu, el capellà, les autoritats municipals i la banda de música que tancava la comitiva.

Una vegada finalitzada la processó es procedia a l'exposició de la imatge, abans de tornar a dipositar-la al nínxol del seu altar, que simulava ser el sepulcre on s'hi va dipositar el cos de Maria a les rodalies de Jerusalem, les persones devotes

esplendor Totes aquestes circumstàncies van donar lloc a què quan era rector el reverend José Escrivà (1968-73) se suprimira la processó. Posteriorment, a ran de la repristinació de l'església de santa Caterina, es van remodelar els altars i es va retirar la imatge de la fornícula on s'hi exposava. Més avant, quan era rector el reverend Pascual Serna es va prendre la determinació de traslladar la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció a un dels altars que restaven lliures a l'ermita de sant Vicent i dipositar-la a l'interior d'una urna. I ara, a fi de posar en valor l'efígie de la Mare de Déu Dormida, s'ha tornat

anaven a besar-li els peus a la imatge de la Mare de Déu.

El declivi d'una celebració

A la dècada dels anys 60 del segle XX la festa va començar a decaure. La comitiva religiosa progressivament va anar quedant-se sola i perdent el lluïment que l'havia caracteritzada en les primeres dècades del segle XX. Les danses processionals ja feia molts anys que havien deixat de ballar-se. La Banda de Música s'havia dissolt i ja no acompanyava la processó. El canvi de costums, el decreixement dels valors religiosos i una transformació del veïnat va ser el punt de partida del seu marciment, i decaïment de l'antic

a canviar d'emplaçament dins a l'ermita de sant Vicent, i s'ha ubicat a la part inferior de l'altar dels Sants de la Pedra.

La imatge que es venera en l'actualitat a Teulada data dels temps de la postguerra del 1936-39, ja que l'efígie primigènia va estar destruïda durant la revolta iconoclasta de 1936. L'any 1940, a fi de donar-li realç a la celebració de l'Assumpció de Maria, es va encarregar, a un imatger valencià, una nova escultura de la Mare de Déu d'Agost, que és la imatge que en l'actualitat es pot contemplar a l'ermita de sant Vicent.

(continuarà)

Una imatge, mil paraules

Les imatges del Fotoclub L'Andragó

Maria Mengual Ruano

José Vte. Ferrando Cervera

Marçal Alegre Garcia

Carlos Giménez Tarín

L'ACAT es mou

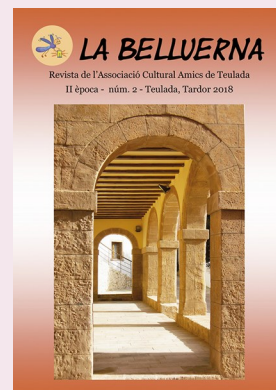
Últimes activitats de l'ACAT

Dia de la Biblioteca

Presentació *La memòria de les ones*

La Belluerna núm. 2

Presentació *Versos (per)versos*

Conferència de B. Banyuls

Teatre: *Squash*

Dia de La Dama

Noves postals de Teulada

